

УДК 349.2

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ НАСЕЛЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Мельник К. Ю.

*завідувач кафедри трудового та
господарського права
Харківського національного університету
внутрішніх справ,
д-р юрид. наук, професор
ORCID 0000-0002-8960-0234*

Останнім часом в Україні сформувалася тенденція встановлення залежності реалізації соціальних прав особи від фінансових можливостей держави. Зокрема, пункт 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України передбачає, що норми і положення низки статей, які регламентують певні соціальні виплати різним категоріям населення, цілого ряду законів застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. На практиці це виявляється у зменшенні виплат Кабінетом Міністрів України в абсолютному розмірі, ніж передбачено відповідними законами України.

Скарги про перевірку вищенаведеного положення Бюджетного кодексу України та відповідних норм законів про Державний бюджет України на відповідність Конституції України були неодноразово предметом розгляду Конституційного Суду України. Так, в Рішенні від 26 грудня 2011 р. № 20-рп/2011 Конституційний Суд України сформулював наступну правову позицію: «Передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства». Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України, викладеної в Рішенні від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012, однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов'язана справедливо і неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами і територіальними громадами та прагнути до збалансованості бюджету України.

Протилежна правова позиція була викладена у наступних рішеннях Конституційного Суду України. Так, у Рішенні від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020 Конституційний Суд України дійшов висновку, що окреме положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України у частині, яка передбачає, що норми і положення статей 12, 13, 14, 15 та 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, суперечить частині 1 статті 8, частині 5 статті 17 Конституції України. У Рішенні від 26 березня 2020 р. № 6-р/2020 Конституційний Суд України вказав, що заробітна плата прокурорів, як елемент організації та порядку діяльності прокуратури в розумінні статті 131-1 Основного Закону України, має визначатися виключно законом, а тому положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України у частині, яка передбачає, що норми і положення статті 81 Закону застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного

соціального страхування, є таким, що суперечить частині 2 статті 131-1 Основного Закону України.

Аналіз зазначених правових позицій Конституційного Суду України свідчить про те, що у рішеннях № 20-рп/2011 та № 3-рп/2012 доводиться правомірність зменшення в Україні розмірів соціальних виплат з огляду на фінансові можливості держави, а в рішеннях № 3-р/2020 та № 6-р/2020 вказується на те, що надання заробітної плати, пільг, інших гарантій соціального захисту не повинно обумовлюватися фінансовими можливостями держави.

Така неоднозначна позиція Конституційного Суду України вимагає проведення відповідного дослідження. Передусім, звернемо увагу на наступні норми Конституції України. Так, частина 2 статті 3 Конституції України передбачає, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

У статті 1 Конституції України вказано, що Україна є соціальною, правовою державою. У юридичній літературі вказується, що як соціальна держава вона визнає людину найвищою соціальною цінністю, надає соціальну допомогу індивідам, які потрапили у важку життєву ситуацію, з метою забезпечення кожному гідного рівня життя, перерозподіляє економічні блага відповідно до принципу соціальної справедливості і своє призначення вбачає в забезпеченні громадянського миру і злагоди в суспільстві; як правова – забезпечує організацію суспільного і державного життя на принципах права, гарантує правопорядок, сприяє досягненню особистістю самостійності і відповідальності за свої дії, дбає про раціональну обґрунтованість юридичних рішень, стабільність правової системи¹.

Вищенаведене означає, що одним з основних напрямів діяльності України є забезпечення гідних умов життя населення, належної реалізації та захисту соціальних прав людини і громадянина. Останні не можуть бути скасовані чи обмежені без дотримання правил, встановлених статтями 22 та 64 Конституції України.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України, викладеної в Рішенні від 11 жовтня 2005 р. № 8-рп/2005, звуження змісту прав і свобод означає зменшення ознак, змістовних ха-

¹ Загальна теорія держави і права / за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. С. 526.

рактистик можливостей людини, які відображаються відповідними правами та свободами, тобто якісних характеристик права. Звуження обсягу прав і свобод – це зменшення кола суб'єктів, розміру території, часу, розміру або кількості благ чи будь-яких інших кількісно вимірюваних показників використання прав і свобод, тобто їх кількісної характеристики.

Керуючись вищенаведеною правовою позицією Конституційного Суду України зміну в бік зменшення розміру конкретних соціальних виплат Кабінетом Міністрів України слід вважати звуженням обсягу соціальних прав населення, передбачених Конституцією України.

Вважаю, що заходи із забезпечення населення соціальними виплатами повинні відповідати Конституції України, іншим законам України та забезпечуватися у повному обсязі. Конституційний Суд України та інші державні органи повинні належним чином забезпечувати та захищати гарантовані Конституцією України та іншими законами України соціальні права населення.